

AL MEER DAN 40 JAAR EEN KUNST OP ZICH

MUZIEK
LITERATUUR
TONEEL
BEELDENDE KUNST

KUNST AAN DE DIJK KORTENHOEF

ALEKSANDAR MADŽAR - piano

2 februari 2023

Programma: (gewijzigd i.v.m. uitvallen Isabelle van Keulen)

Franz Schubert, (1797-1828) – Sonata in A, D959

- I. Allegro
- II. Andantino
- III. Scherzo: Allegro vivace - Trio: Un poco più lento
- IV. Rondo: Allegretto – Presto

Pauze

Maurice Ravel (1873-1937) :

Gaspard de la Nuit

1. Ondine
2. Le Gibet
3. Scarbo

La Valse

Biografie:

De Servische pianist **Aleksandar Madžar** won diverse prijzen op internationale concoursen. Met name de derde prijs die hij bij het XII Leeds Concours in 1996 in de wacht sleepte, zette hem op de internationale kaart. Naar aanleiding van deze prijs roemde Gerald Larner van *The Times* hem als 'de meest creatieve musicus onder de finalisten in 1996'. Deze competitie bleek een ijkpunt in de carrière van Madžar.

Hij ontving daarna uitnodigingen voor diverse solo-optredens met orkest in het VK zoals met de Royal and BBC Philharmonics, BBC Scottish Symphony, Scottish Chamber Orchestra and BBC National Orchestra of Wales.

Madžar gaf solorecitals door Azië en Europa, en was - ook in het Concertgebouw – regelmatig in kamermuziekverband te horen. Hij is een graag geziene gast op festivals als die van Bad Kissingen, Schleswig Holstein, Verbier, Davos, Roque-d'Antheron, Salzburg, Sintra en Aldeburgh.

Zijn discografie vermeldt de twee Chopin pianoconcerti met het Frankfurt Radio Symphony Orchestra and Dmitri Kitaenko voor het Franse label Arion (1999), een CD met werken van Chabrier voor twee pianos, en een CD voor het Zweedse label Intim Musik, met celliste Louise Hopkins, waarop werken te horen zijn van Elliot Carter, Rachmaninov en Schnittke.

Madžar treedt regelmatig op met o.m. violisten Ilya Gringolts en Isabelle van Keulen, het Takács Quartet en het Belcea Quartet. Madžar doceert aan de Hochschule für Musik und Theater in Hamburg en aan het Koninklijk Conservatorium van Brussel.

Madžar (in 1991) met dirigent André Previn in Mozart Pianoconcerto nr. Bes, K595
<https://youtu.be/pko495Pmc-o>

Toelichting:

F. Schubert, Sonata in A, D959

Het laatste jaar van Schuberts leven werd gekenmerkt door toenemende publieke waardering voor zijn werken, maar ook door de geleidelijke achteruitgang van zijn gezondheid. Op 26 maart 1828 gaf Schubert samen met andere musici in Wenen een openbaar concert van zijn eigen werken, dat een groot succes werd en hem een aanzienlijke winst opleverde. Bovendien kregen twee nieuwe Duitse uitgevers belangstelling voor zijn werken, wat leidde tot een korte periode van financiële voorspoed. Maar tegen de tijd dat de zomer aanbrak zat Schubert al weer krap bij kas en moest hij enkele eerder geplande reizen annuleren. Schubert kampte sinds 1822-23 met syfilis, en leed aan zwakte, hoofdpijn en duizeligheid. Hij schijnt echter een relatief normaal leven te hebben geleid tot september 1828, toen nieuwe symptomen zoals bloeduitstorting opdoeken. In deze fase verhuisde hij op advies van zijn arts van het Weense huis van zijn vriend Franz von Schober naar het huis van zijn broer Ferdinand in een buitenwijk van Wenen. Tot de laatste weken van zijn leven in november 1828 bleef hij ondanks alles een buitengewone hoeveelheid muziek componeren, waaronder meesterwerken als de drie laatste sonates. Schubert begon waarschijnlijk ergens rond de lentemaanden van 1828 met het schetsen van de sonates; de definitieve versies werden in september geschreven. In deze maanden verschenen onder andere ook de Drie Pianostukken, D. 946, de Mis in E $\flat$ groot, D. 950, het Strijkkwintet, D. 956, en de liederen die postuum als Schwanengesang werden uitgegeven (D. 957 en D. 965A). De laatste sonate werd voltooid op 26 september, en twee dagen later speelde Schubert delen uit de sonatetrilogie tijdens een avondbijeenkomst in Wenen. In een brief aan Probst (een van zijn uitgevers) van 2 oktober 1828 noemde Schubert de drie sonates, naast andere werken die hij onlangs had voltooid en die hij wilde publiceren. Probst was echter niet geïnteresseerd in de sonates, en op 19 november was Schubert dood.

In het volgende jaar verkocht Schuberts broer Ferdinand de autografen van de sonates aan een andere uitgever, Anton Diabelli, die ze pas ongeveer tien jaar later, in 1838 of 1839, zou uitgeven. Schubert had de sonates willen opdragen aan Johann Nepomuk Hummel, die hij zeer bewonderde. Hummel was een vooraanstaand pianist, een leerling van Mozart, en een baanbrekend componist van de romantische stijl (net als Schubert zelf). Tegen de tijd dat de sonates in 1839 werden gepubliceerd, was Hummel echter dood, en Diabelli, de nieuwe uitgever, besloot ze in plaats daarvan op te dragen aan componist Robert Schumann, die in zijn kritische geschriften veel van Schuberts werken had geprezen. In de 19^e eeuw werd er weinig aandacht aan de stukken geschonken, maar dat veranderde aan het eind van de 20^e eeuw. De populariteit van Schubert steeg en nu worden de drie late sonates beschouwd als meesterwerken. Ze behoren tot het kernrepertoire voor piano en verschijnen regelmatig op concertprogramma's en opnames. Evenals de andere twee sonates is de Sonata in A, D959 van een zeldzame diepgang en emotionele expressie. Het werk is opgebouwd uit vier delen: Allegro, Andantino, Scherzo: Allegro vivace- Trio Un poco piu lento en Rondo: Allegretto -Presto. Het laatste deel is gebaseerd op de Rondo-finale van de Sonate nr. 16 in G van Beethoven, de componist die Schubert enorm bewonderde.

Maurice Ravel: *Gaspard de la Nuit*

Gaspard de la nuit: Drie gedichten voor piano naar Aloysius Bertrand is een drieluik voor piano solo van Maurice Ravel uit 1908. Het stuk staat bekend als moeilijk speelbaar en dat was ook precies waar de Franse componist op uit was. Ravel was onder de indruk geraakt van Islamej van Mili Balakirev en wilde een compositie schrijven die nog moeilijker was dan het werk van deze Rus. Samen met werken van Charles-Valentin Alkan en Kaikhosru Shapurji Sorabji werd Islamej technisch gesproken lange tijd gezien als een van de moeilijkste stukken voor piano solo die ooit gecomponeerd zijn, maar tegenwoordig zijn er composities die als nóg moeilijker beschouwd kunnen worden, zoals werken van Iannis Xenakis, Michael Finnissy, Leopold Godowsky en Frederic Rzewski. Volgens de pianist Vlado Perlemuter verklaarde Ravel zelf over zijn Gaspard de la Nuit: *'Ik wilde een karikatuur maken van de Romantiek. Misschien ben ik daar te ver in gegaan.'*

Het werk bestaat uit drie delen, gebaseerd op de gedichten van Aloysius Bertrand: Ondine (opgedragen aan Harold Bauer), Le Gibet (opgedragen aan Jean Marnold) en Scarbo (opgedragen aan Rudolph Ganz).

Ondine

Ondine is een verhaal over een waterfee, die zingt om de voorbijganger te verleiden en die mee te nemen naar haar rijk, diep op de bodem van de zee, in een driehoek van water, vuur en aarde. Het stuk bevat technische uitdagingen voor de rechterhand, zoals wilde cadenzen, filigrain passagewerk, snelle akkoordwisselingen, glissando's, koraalachtige motieven en veel chromatiek. Het is een van de meest geraffineerde pianostukken uit de gehele piano-literatuur, volkomen aangepast aan het instrument waarvoor het geschreven is. Het is pianomuziek die op geen enkel ander instrument ook maar enigszins tot zijn recht zou komen.

Le Gibet

Le Gibet ('de galg') is een angstaanjagend werk, waarin de luisteraar met verbazing aanschouwt waar hij getuige van is. 'Er weerklinkt een klok tegen de muren van een stad met aan de horizon het karkas van een gehangene, roodgekleurd door de ondergaande zon.' Het zijn reeksen verticale akkoorden achter elkaar geplaatst, waarbij zich van het begin tot het slot een ostinato *bes* laat horen ('C'est la cloche qui tinte aux murs d'une ville, sous l'horizon, et la carcasse d'un pendu que rougit le soleil couchant', aldus Aloysius Bertrand in Gaspard de la Nuit). Ravel heeft dit deel opgedragen aan zijn vriend Jean Marnold omdat dit stuk het gemakkelijkste is van de drie, maar eigenlijk is het bedoeld voor de critici ('c'est l'emplacement réservé à MM. les critiques....').

Scarbo

Scarbo is een klein vijandig wezen — half trol, half geest — een duivelse dwerg, die pirouettes maakt, plots verschijnt en weer verdwijnt, je bang maakt in je eigen huis. Een nachtmerrie-achtige scène. Scarbo zou 'scarabée' (mestkever) kunnen betekenen. In tegenstelling tot het statische *Le Gibet* is Scarbo een onstuimig en beweeglijk stuk. De technische moeilijkheden van het stuk zijn wilde arpeggio's, zich snel herhalende noten en moeilijke handbewegingen, sprongen en verbindingen van wijd uiteen gelegen akkoorden.

Maurice Ravel: *La Valse*

Maurice Ravel schreef zijn 'choreografisch gedicht voor orkest' *La Valse* in 1919-1920. Het stuk was bedoeld als ballet, maar klinkt voornamelijk als orkestwerk. *La Valse* ging op 12 december 1920 in Parijs in première. Het werk is beschreven als een eerbetoon aan de walsen van Johann Strauss II. De componist George Benjamin vatte in zijn analyse van *La valse* het ethos van het werk samen: 'Of het nu bedoeld was als metafoor voor de hachelijke situatie van de Europese beschaving in de nasleep van de Grote Oorlog of niet, het ééndelige ontwerp omvat de geboorte, het verval en de vernietiging van een muzikaal genre: de wals.'

Ravel zelf ontkende echter dat *La Valse* een weerspiegeling is van het Europa van na de Eerste Wereldoorlog en zei: 'Terwijl sommigen een poging tot parodie ontdekken, ja zelfs een karikatuur, zien anderen er categorisch een tragische toespeling in - het einde van het Tweede Keizerrijk, de situatie in Wenen na de oorlog, enz. Deze dans kan tragisch lijken, zoals elke andere emotie... tot het uiterste gedreven. Maar men moet er alleen in zien wat de muziek uitdrukt: een stijgende progressie van sonoriteit, waaraan het toneel meewerkt om licht en beweging toe te voegen.' In 1922 merkte hij ook op dat 'het niets te maken heeft met de huidige situatie in Wenen, en het heeft ook geen symbolische betekenis in dat opzicht. Ik had bij *La Valse* geen dodendans voor ogen of een strijd tussen leven en dood.'

Ravel beschreef zijn liefde voor de wals aan Jean Marnold, tijdens het schrijven van *La Valse*: 'Je kent mijn intense aantrekkingskracht voor deze prachtige ritmes en dat ik de joie de vivre die in de dans tot uitdrukking komt veel hoger waardeer dan het Franse puritanisme.' De bedoeling van het stuk was dat het een ballet zou worden voor Serge Diaghilev, die echter na het beluisteren van een gereduceerde versie voor twee piano's, uitgevoerd door Ravel en Marcelle Meyer, zei dat het een 'meesterwerk' was, maar 'geen ballet. Het is een portret van ballet.' Ravel voelde zich gekwetst door de opmerking en beëindigde de relatie. Vervolgens werd *La Valse* een populair concertwerk, maar toen de twee mannen elkaar in 1925 weer ontmoetten, weigerde Ravel om Diaghilev de hand te schudden. Diaghilev daagde Ravel uit voor een duel, maar vrienden haalden Diaghilev over om terug te krabbelen. De mannen ontmoetten elkaar nooit meer. Het ballet ging in oktober 1926 in Antwerpen in première door het Koninklijk Ballet van de Vlaamse Opera, en er waren latere producties door de Ballets Ida Rubinstein in 1928 en 1931 met een choreografie van Bronislava Nijinska. De muziek werd ook gebruikt voor balletten met dezelfde titel, een door George Balanchine, die dansen had gemaakt voor Diaghilev, in 1951 en de andere door Frederick Ashton in 1958.

Ravel beschreef de betekenis van *La Valse* in het voorwoord bij de partituur: 'Door wervelende wolken zijn walsende paren vaag te onderscheiden. De wolken verspreiden zich geleidelijk: men ziet bij letter A een immense zaal bevolkt met een wervelende menigte. Het tafereel wordt geleidelijk verlicht. Het licht van de kroonluchters barst los bij de fortissimo letter B. Speelt zich af aan een keizerlijk hof, omstreeks 1855.'

Wenneke Savenije